

**MUHAMMED NÛRU'L-ARABÎ'NİN (1228/1813-1305/1887)
FÂTİHA VE KEVSER SÛRELERİ TEFSİRİ**

Mustafa ÖZEL*

ÖZET

Bu çalışmada, son dönem mutasavvıflarından olan Muhammed Nûru'l-Arabî'nin Fâtiha ve Kevser sûreleri tefsirlerini neşretmeyi amaçladık. İlk önce işârî tefsir hakkında özet bir bilgi sunacağız. Ardından yazarı kısaca tanıtacağız. Tefsirlerin nüshaları hakkında bilgi verdikten metinlerin neşrine geçeceğiz. Çalışma, değerlendirmeye sona ermektedir.

Anahtar Terimler: Muhammed Nûru'l-Arabî, tefsir, Fatiha Sûresi, Kevser Sûresi

**MUHAMMAD NUR AL ARABI'S -1228 | 1813\1305 | 1887-
COMMENTARY ON FATIHA AND KAWSAR CHAPTERS**

ABSTRACT

In this study, we aimed to edit the commentaries of Muhammad Nur al Arabi who is one well-known Muslim mystic in last period on Fatiha and Kawsar Chapters. Firstly, we will give brief information about Mystical Quranic Commentary. And then we introduce the author in short. After that we will give information about the copies of the commentaries. The next step is the edition of the manuscripts. The study ends with the evaluation.

Key Words: Muhammad Nur al Arabi, Quranic Commentary, Fatiha Chapter, Kawsar Chapter

İnsanların Kur'ân-ı Kerîm'i anlama ve yorumlama çabaları, değişik zaman ve mekânlara bağlı olarak, farklılık ve çeşitlilik arz eder. Bunların kimisi, pozitif bilim eksenli tefsir tarzı gibi, ilk çıktığı dönemlerde eleştiriye uğramış, daha sonra yerleşik hale gelmiştir. Kimisi de, işârî/sûfî tefsir gibi, hem çıktığı dönemde hem de sonraki çağlardan itibaren, günümüze değin, tenkide tabi tutulmuştur. Bu tenkidin bazı iç ve dış nedenlerinden söz etmek mümkündür. Konumuz bu olmadığından, buna girmek istemiyoruz. Fakat şu kadarını söyleyebiliriz ki, bu tür tefsirin oldukça sübjektif olması, kimi ekol mensuplarının oldukça bâtinî izahları, geçmişte ve günümüzde tasavvuf çevrelerinin bazı uygulamaları bu tedirginliğin ve eleştirinin temelini oluşturmuştur.

İslâm coğrafyasının her yerinde olduğu gibi, Osmanlı ülkesinde de bu tür eserler verilmiştir. Toplum hayatında önemli bir yeri olan mutasavvıfların tefsir

* Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı.

alanında telifde bulunmaları gâyet doğaldır. Bunların en belirgin ve meşhur olanı, *Râhu'l-Beyân* adlı tefsirin müellifi İsmail Hakkı Bursevî'dir (1652-1725).

Biz bu çalışmamızda, Muhammed Nûru'l-Arabî'nin Fâtîha ve Kevser sûrelerinin tefsirlerini ilim âlemine kazandırmayı istedik.¹ Ancak, eserlere geçmeden önce, kısaca işârî tefsîr ve yazar hakkında bilgi vermenin yararlı olacağını düşündük.

İşârî Tefsîr:

İşârî tefsîr, zâhirî anlamı dışında, bazı ilim erbabına malum olan Kur'ân'ın gizli anlam ve işaretlerini ortaya çıkarmak amacıyla yapılan te'vîldir. Bu tür bilgi kesbî değil, takva, istikamet ve salahın ürünü olup vehbîdir.² Böyle bir bilgi türüne dayanan tasavvuf, amelî ve nazarî olarak iki kısma ayrılır. Her iki görüşe uygun olarak, iki çeşit sûfî tefsîri ortaya çıkmıştır:

a-İşârî Tefsîr:

Sadece ehl-i tasavvufa açılan, Kur'ân'ın zâhir anlamına ters düşmeyen, bazı gizli mana ve işaretlere göre âyetleri tefsîr etmektir.

b-Tasavvufî Nazarî Tefsîr:

Kur'ân'ı, zâhir anlamına ters düşecek bir şekilde tefsîr etmektir.³ Âlimler, genel olarak mutasavvıfların birinci tür tefsîrine cevaz vermektedirler. İkinci tür tefsîri ise, (tasavvufî nazarî), bâtinîliğin ve felsefenin yoğun etkisi altında bulunması nedeniyle, kabul etmemektedirler.⁴

Birinci türe cevaz verenler, yapılan tefsirin makbul olabilmesi için aşağıdaki hususları şart koşmuşlardır:

- a- Verilen bâtinî anlam ile zâhir anlamın çatışmaması
- b- Bâtinî anlamın tek anlam olduğunun ileri sürülmemesi
- c- Verilen bâtinî anlama şer'î yada aklî bir muarızın bulunmaması
- d- Lâfzî zorlayarak çok uzak bir anlam verilmemesi
- e- İnsanların kafalarını karıştıracak bir şeyi ihtiva etmemesi
- f- Başka bir yerde bu mananın doğruluğuna nassen veya zâhiren bir delilin bulunması.⁵

¹ Fâtîha sûresinin iki değişik, Kevser sûresinin ise, bir yayını yapılmıştır. Yaptığımız incelemede, bunların ilmi usuller gözetilerek yapılmadığını gördük. Karşılaştırma için bkz.: Ünal, Yusuf Ziya, **İslam'da Melamiliğin Tarihi Gelişimi**, İstanbul ts., s. 278-281; Kumanlıoğlu, Hasan Fehmi, **Hz. Pîr Seyyid Muhammed Nûr el-Melâmî el-Arabî**, İzmir 2001, s. 94; 114. Kaynaklarda, her ne kadar müellifin *Tefsîr-i Sûre-i Yûsuf* ve *Tefsîr-i Sûre-i Feth* adlarında iki eseri daha belirtilmekteyse de, bunlara ne resmî ne de özel kütüphanelerde rastlayabildik.

² es-Sâbûnî, Muhammed Ali, **et-Tibyân fî Ulûmi'l-Kur'ân**, İstanbul ts., s.233-234.

³ Geniş bilgi için bkz. Ateş, Süleyman, **Sülemî ve Tasavvufî Tefsiri**, İstanbul 1969, s. 13 vd.

⁴ ez-Zehabî, Muhammed Hüseyin, **et-Tefsîr ve'l-Müfessirîn**, Kâhire 1989, I, 336-337; Subhî es-Sâlih, **Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân**, Beyrût 1988, s. 296; Mennâu'l-Kattân, **Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân**, Beyrût 1991, s. 356.

⁵ Ateş, **a.g.e.**, s. 25; Sâbûnî, **a.g.e.**, s. 240; Kattân, **a.g.e.**, s. 357-358.

Bu bağlamda, Süleyman Ateş'in, konu ile ilgili şu değerlendirmesini aktarmayı yararlı görüyoruz: “Yukarıda işaret edilen şartlara vurur, onlara uymadıkları için reddederiz. O şartlara uymayanlar işârî tefsir olamazlar. O şartlara uyan işârî tefsirle de amel gerekmez. Çünkü bu tefsir vicdaniyattandır. Vicdaniyyat delil ve burhana dayanmaz. O, sûfiye mahsus bir hal, kendisi ile Rabbi arasında bir sırdır. Kendisi onun muktezasına göre amel eder, fakat başkasını onunla amel etmeğe ilzam edemez”.⁶

Muhammed Nûru'l-Arabî:

Muhammed Nûru'l-Arabî, 1228/1813'te doğdu.⁷ Yedi yaşında, Ezher'de ilim tahsiline başladı. Şeyhulislâm Şeyh Hasan el-Kuveysni'den ders aldı. 1244/1828 tarihinde Yanya'ya gitti, Şeyh Ahmed Efendi ve Nakşî şeyhi Yusuf Efendi'nin yanında kaldı. Daha sonra Mekke'ye gitti. Burada Şeyh Ömer Abdurrasûl'den hadis okudu. Şeyh İbrahim Halvetî'den Halvetiyye tarikatı icazetini aldı. Mısır'a döndü. 1245/1829'da Kahire'den ayrılarak Siroz'a gitti, buradan Koçan'a geçerek bir medreseye müderris oldu. Burada 1255/1839 yılına kadar kaldı. Daha sonra buradan ayrılarak, Üsküp'e yerleşti. İstanbul'da bulunduğu bir sırada, Şeyh Abdülhâlık Efendi'den Nakşibendiyye tarikatını aldı. 1259/1843'te ikinci kez hacca gitti. 1289/1872'de tekrar İstanbul'a geldi.

Çoğunluğu Türkçe olmak üzere, birçok eser⁸ telif eden Nûru'l-Arabî, 29 Cemaziyelâhir 1305/12 Mart 1887 tarihinde, Pazartesi gecesi,⁹ seksen beş yaşında, Ustrumca'da vefât etti. Vefat ettiği odaya defn edilmiş, sonra burası türbe haline getirilmiştir.¹⁰

Tefsirlerin Nüshaları:

Söz konusu eserler, belirleyebildiğimiz kadarıyla iki kütüphanede bulunmaktadır: İstanbul Büyük Şehir Belediyesi (İBB.) Atatürk Kitaplığı ve Süleymaniye Kütüphanesi (SK.). İBB. Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları arasında bulunan nüsha rik'ayla yazılmış olup bir mecmuanın (68b-70a) varakları arasındadır. Demirbaş numarası, 1548/4'tür. Her sayfada on beş satır, her satırda ortalama on üç kelime bulunmaktadır. Ebadı, 210x170 (160x140)dir.

⁶ Ateş, **a.g.e.**, s. 31.

⁷ Müellifin doğumuyla ilgili değişik tarihler verilmektedir. M. Nûru'l-Arabî hakkında yüksek lisans tezi hazırlayan Hasan Fehmi Kumanhoğlu, bunları tartıştıktan sonra, doğru olanın 1228/1813 olduğunu belirtmektedir. Bkz.: Kumanhoğlu, **a.g.e.**, s. 11.

⁸ Kumanhoğlu, bu konuda öne sürülen rakamları verdikten sonra kendisi, 19'u Arapça 46'sı Türkçe olmak üzere, toplam 65 eserinin adını saymakta ve bunlardan 15'inin basıldığını ifade etmektedir. Bkz. **a.g.e.**, s. 29 vd. Eserlerinin sayısı ile ilgili başka bir tartışma da, Yusuf Ziya Ünal'ın eserinde (s. 189) yer almaktadır. Yazar, kendi tercihi olarak 57 sayısını vermektedir.

⁹ Kumanhoğlu, **a.g.e.**, s. 28.

¹⁰ Harîrizâde, **İhlâs Sûresi Tefsiri**, (Haz.: Yakup Çiçek), İstanbul 1996 s. 34.

Diğer nüsha ise Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar bölümünde, 2997/10 numarada kayıtlıdır. Bu da rik'ayla yazılmış olup bir mecmuanın (235-239) sayfaları arasındadır. Her sayfada 21 satır, her satırda ortalama sekiz kelime yer almaktadır. Ebadı ise, 190x127 (148x102)'dir. Bu nüshada Kevser sûresinin tefsiri bulunmamaktadır.

Ayrıca, Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi emekli öğretim elemanlarından Hasan Fehmi Kumanlıoğlu'nun (HFK.) özel kütüphanesinde, eski müftülerden Abdullah Arda (AA.) ve Hasan Avni Ünal'a (HAÜ.) ait Fâtiha sûresinin iki nüshası bulunmaktadır. Bunlar, muhtemelen ya müellifin yaşayıp vefat ettiği bölgeden Türkiye'ye göç eden bazı zevat tarafından getirilmiştir ya da bunlardan istinsâh edilmiştir. Bunların her ikisi de, müellifin kimi eserlerinin bulunduğu bir mecmua içindedir. AA. nüshası, mecmuanın 103. ve 104. sayfalarında yer almakta olup her sayfada yirmi iki satır, her satırda ortalama yirmi kelime bulunmaktadır. HAÜ. nüshası ise, mecmuanın 292-294 sayfaları arasında olup her sayfada on dokuz satır, her satırda da, ortalama on dört kelime vardır. Ayrıca Hasan Fehmi Kumanlıoğlu, Kemal Zurnacı ve Abidin Aydın'da bulunan müellife ait eserlerin bulunduğu bir mecmuadan, Kevser Sûresi tefsirini kendisi istinsâh etmiştir.

Biz, çalışmamıza Atatürk Kitaplığı'ndaki nüshayı esas aldık. Çünkü bu nüshada her iki sûrenin tefsiri yer almakta olup, diğer nüshalardaki tefsirler değişik mecmualarda bulunmaktadır. Fâtiha sûresi tefsirleri Osmanlıca, Kevser sûresi tefsiri ise Arapça'dır. Nüshaların hiçbirinin müstensihi belli değildir. SK. nüshasının baş tarafında, 'Tefsîru'l-Fâtihati li mürşidinâ ve Mevlânâ es-Seyyid Muhammed Nûru'l-Arabî kaddesa'llâhü esrârahû', AA. nüshasının üst kısmında 'Tefsîr-i Fâtiha-i Şerîf, li-Şeyhinâ Muhammed Nûr el-Bedrî el-'Arabî es-Sâkin bi-Üskûb', HAÜ. nüshasında 'Tefsîr-i Fâtiha-i Şerîf, li-Şeyhinâ Muhammed Nûr el-'Arabî es-Sâkin bi-Üskûb' kayıtları bulunmaktadır. HFK. nüshasında Kevser sûresiyle ilgili olarak baş tarafta, 'Seyyid Muhammed Nûru'l-Arabî el-Melâmî Hazretlerinin Sûre-i Kevser Üzerine Olan Şerhi' ibaresi yer almaktadır.

Çalışmadaki Yöntem:

Ayetlere, köşeli parantez içinde, numara verdik. Ayetleri koyu olarak, tefsîrde yer verilen Arapça ifadeleri, tırnak içinde, italik harflerle yazdık. Mümkün olduğunca, kelimelerin okunuş ve telaffuzunu yansıtmaya özen gösterdik. Metin içinde geçen ayet ve hadislerin yerlerine ve kaynaklarına işaret ettik. Diğer nüshaların farklılık arz ettiği yerleri, dipnotta parantez içinde belirttik. Kevser sûresi Arapça olduğu için bunun tercümesini de yaptık.

(68/b)TERCEME-İ FÂTİHA-İ ŞERİF

(بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) [1]

Ma'lûm ola ki, besmele-i şerîfde üç isim vardır: Biri, ism-i Celâl¹¹ Allâh, ism-i zâtdır.¹² Ve biri¹³ ism-i kemâl¹⁴ ki, er-Rahmân, ism-i sıfâtdır. Ve biri¹⁵ ism-i Cemâldir ki, er-Rahîm, ism-i ef'âldir. Bundan ma'lûm oldu ki, besmele, ism-i zât ü sıfât ü ef'âl ile 'âlem vücûda gelüp mevcûd oldu.¹⁶ Zât ü sıfât ü ef'âl olmayınca, bir şey vücûda gelmez. Ef'âl, sıfât mahzarıdır. Ve sıfât, zât mahzarıdır. *Fe'fhem, li'l-'ârifî yekfi'l-işâratü.*¹⁷

(الْحَمْدُ لِلَّهِ) [2]

Hamd demek, Hak Te'âlâ Hazretinin zâtını senâ itmekdir. Rasûl a.s.,¹⁸ *“lâ uhsâ senâden 'aleyke ente kemâ'¹⁹ esneyte 'alâ nefsike'²⁰ buyurdu. Ya'nî, Hak Te'âlâ'nun zâtına lâyük olan ta'zîmâtı, kimse ihsâ²¹ idemez. Ancak bî-nihâye olan zâtına lâyük ma'lûmâtdır.²² Ol, hamd li'llâh'dır.*

(رَبِّ الْعَالَمِينَ)

Ya'nî hamd, zâtıyla ve sıfâtıyla ve ef'âliyle 'âlemîni zühûra getirüp²³ her ân imdâd iden²⁴ Rabbü'l-'âlemîn'dir.²⁵ 'Âlemîn'den murâd, merâtib-i²⁶ mahlûkâtdır. Evvelâ, rûh-ı Muhammedî a.s.²⁷ ki, 'akl-ı küldür,²⁸ ism-i Bedî' mazharıdır. ²⁹Nefs-i kül,³⁰ ism-i Bâ'is mazharıdır. ³¹Tabî'at, ism-i Bâtın

¹¹ SK., AA. (Celâldir ki).

¹² AA., HAÜ. (zât).

¹³ AA., HAÜ. (İkinci).

¹⁴ SK., AA., HAÜ. (Kemâldir).

¹⁵ AA., HAÜ. (Üçüncü).

¹⁶ AA., HAÜ. (Bundan ma'lûm oldu ki, besmele, ism-i zât ü sıfât ü ef'âldir. Ya'nî tecellî-i ilâhî, zâtı ve sıfâtı ve ef'âli ile 'âlem vücûda gelüp mevcûd oldu).

¹⁷ SK., AA., HAÜ. (el-Ârifü yekfi bi'l-işâratı).

¹⁸ SK. ('aleyhisselâm).

¹⁹ HAÜ. (kemâ, yok).

²⁰ لَا أُحْصِي ثَنَاءَ عَلَيْكَ أَنتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَيَّ نَفْسِكَ

Müslîm b. Haccâc, **el-Câmi'u's-Sahîh**, İstanbul 1992, I, 352, hn. 486 (222); Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî, **es-Sünen**, İstanbul 1992, I, 547, hn. 879; en-Nesâî; **es-Sünen**, İstanbul 1992, I, 102-103, hn. 169; II, 210, hn. 1098; el-Hâkim en-Nisâbûrî, **el-Müstedrek 'ala's-Sahîhayn**, Beyrût 1990, I, 449, hn. 1150; İbn Hibbân, **es-Sahîh**, (Sahîhu İbni Hibbân bi Tertîbi İbn Belbân, el-Emir Alâüddîn Ali b. Belbân el-Fârisî), Beyrût 1993, V, 259, hn. 1932; Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, İstanbul 1992, VI, 58; VI, 201.

²¹ AA., HAÜ. (hasr).

²² AA., HAÜ. (Ancak bî-nihâye olan lâyük zâtına lâyük ma'lûmâtdır.) AA., HAÜ.'da 'bî-nihâye' kesin olarak okunamamaktadır.

²³ SK. (ve).

²⁴ AA., HAÜ. (idüp).

²⁵ SK. (Rabbü'l-'âlemîn'e mahsûsdur); AA., HAÜ. (Rabbü'l-'âlemîn'e, hamd mahsûsdur)

²⁶ AA., HAÜ. (merâtib, yok).

²⁷ SK., AA., HAÜ. (sallâhü 'aleyhi ve sellem).

²⁸ AA., HAÜ. (yok).

²⁹ SK., (İkincisi), AA., HAÜ. (İkinci).

³⁰ AA., HAÜ. (Nefs-i nâtkâ).

mazharıdır. ³²Hebâ³³, ya'nî heyûlâ ism-i Âhir mazharıdır. ³⁴Şekl, ism-i Zâhir mazharıdır. ³⁵Cism-i küllî,³⁶ ism-i Hakîm mazharıdır. ³⁷Arş, ism-i Muhîr mazharıdır. ³⁸Kürsî, ism-i Şekûr mazharıdır. ³⁹Felek-i atlas, ism-i Ğaniyy mazharıdır. ⁴⁰Felek-i menâzil, ism-i Mukaddir mazharıdır. ⁴¹Felek-i zuhâl, ism-i Rabb mazharıdır. ⁴²Felek-i müşterî, ism-i 'Alîm mazharıdır. ⁴³Felek-i merîh, ism-i Kâhir mazharıdır. (69/a) ⁴⁴Felek-i şems, ism-i Nûr mazharıdır. ⁴⁵Felek-i zühre, ism-i Musavvir mazharıdır. ⁴⁶Felek-i 'utârid, ism-i Muhsî mazharıdır. ⁴⁷Felek-i kamer, ism-i Mübîn mazharıdır. ⁴⁸Felekü'l-esîr, ism-i Kâbız mazharıdır. ⁴⁹Kürre-i havâ, ism-i Hayy mazharıdır. ⁵⁰Kürre-i mâ', ism-i Muhyî mazharıdır. ⁵¹Kürre-i türâb, ism-i Mümîr mazharıdır. ⁵²Ma'den, ism-i 'Azîz mazharıdır. ⁵³Nebât, ism-i Rezzâk mazharıdır. ⁵⁴Hayvân, ism-i Müzill mazharıdır. ⁵⁵Cinn, ism-i Lâtîf mazharıdır. ⁵⁶Melek, ism-i Kaviyy mazharıdır. ⁵⁷İnsân, ism-i Câmi' mazharıdır. ⁵⁸Mertebe-i insân-ı kâmil,⁵⁹ Rafi'û'd-deracât mazharıdır. Bu 'âlemlerün⁶⁰ mürebbîleri ve sâhibleri, Hak Te'âlâ Hazretleridir.

(الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) [3]

⁶¹'Âlemi îcâd iden Rahmân ve imdâd iden Rahîmdir.

-
- 31 SK. (Üçüncüsü), AA., HAÜ. (Üçüncü).
32 SK. (Dördüncüsü), AA., HAÜ. (Dördüncü).
33 SK. (Heyûlâ).
34 SK. (Beşüncüsü), AA., HAÜ. (Beşüncü).
35 SK. (Altıncısı), AA., HAÜ. (Altıncı).
36 SK., AA., HAÜ. (Cism-i küllî).
37 SK. (Yedüncüsü), AA., HAÜ. (Yedüncü).
38 SK. (Sekizüncüsü), AA., HAÜ. (Sekizüncü).
39 SK. (Dokuzüncüsü), AA., HAÜ. (Dokuzüncü).
40 SK. (Onıncısı), AA., HAÜ. (Onıncı).
41 SK. (On birüncüsü), AA., HAÜ. (On birinci).
42 SK. (On iküncüsü), AA., HAÜ. (On ikinci).
43 SK. (On üçüncüsü), AA., HAÜ. (On üçüncü).
44 SK. (On dördüncüsü), AA., HAÜ. (On dördüncü).
45 SK. (On beşüncüsü), AA., HAÜ. (On beşüncü).
46 SK. (On altıncısı), AA., HAÜ. (On altıncı).
47 SK. (On yedüncüsü), AA., HAÜ. (On yedüncü).
48 SK. (On sekizüncüsü), AA., HAÜ. (On sekizüncü).
49 SK. (On dokuzüncüsü), AA., HAÜ. (On dokuzüncü).
50 SK. (Yirmüncüsü), AA., HAÜ. (Yirmüncü).
51 SK. (Yirmi birüncüsü), AA., HAÜ. (Yirmi birinci).
52 SK. (Yirmi iküncüsü), AA., HAÜ. (Yirmi ikinci).
53 SK. (Yirmi üçüncüsü), AA., HAÜ. (Yirmi üçüncü).
54 SK. (Yirmi dördüncüsü), AA., HAÜ. (Yirmi dördüncü).
55 SK. (Yirmi beşüncüsü), AA., HAÜ. (Yirmi beşüncü).
56 SK. (Yirmi altıncısı), AA., HAÜ. (Yirmi altıncı).
57 SK. (Yirmi yedüncüsü), AA., HAÜ. (Yirmi yedüncü).
58 SK. (Yirmi sekizüncüsü), AA., HAÜ. (Yirmi sekizüncü).
59 AA., HAÜ. (kâmil, yok)
60 SK. (ki).
61 AA., HAÜ. (Yigirmi sekiz).

[4] (مَالِكِ يَوْمَ الدِّينِ)

Yevm-i kıyâmet⁶² mâlikî, Allâh⁶³ hazretleridir. Yevm-i kıyâmet demek, yevm-i haşr ü neşrdir. Evveli, mevtdir. Haberde vârid olduğu⁶⁴ üzere “*Men mâte fe-kad kâmet kıyâmetühü*”.⁶⁵ Ya'nî, kişi öldüğü vakit, kıyâmeti⁶⁶ kopar, dimekdir. Ölmek, iki kısımdır: Biri, mevt-i ıztırârî, ve biri⁶⁷ mevt-i ihtiyârîdir. Mevt-i ıztırârî, her kişiye olur:⁶⁸ “*Küllü nefsin zâikatü'l-mevt.*”⁶⁹ vârid oldu. Ya'nî,⁷⁰ her kişi mevti zevk ider. Mevt-i ihtiyârî, kâmilîne mahsûsdur. Haberde,⁷¹ “*Mâtü kable en temâtü*”⁷² vârid oldu. Mevt-i ihtiyârî, fenâ fî'llâh'dır. Ol tâife-i 'aliyyenün⁷³ haşrleri ve neşrleri dünyâda olur. [Mevt-i ıztırârîleri, dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâya irtihâlleridir. Ve bu tâife-i 'aliyye,⁷⁴ mekân ile mukayyed oldukları gibi bir gün ile dahî mukayyed olmazlar. Kâmilinden olmayan⁷⁵ mevtleri, ancak ıztırârî olur.]⁷⁶ Ve anlar, iki tâifedir: Biri,⁷⁷ mü'min-i takî, ve biri⁷⁸ kâfir-i şakîdir. Mü'min-i takînün⁷⁹ ba'de'l-mevt rûhı, 'ilîyyîn ile mukayyedir.⁸⁰ Kâfir-i şakî, siccîn ile mukayyed olur. Mü'min-i takî, tecellî-i (69/b) cemâlde olur ki, (sûret-i hak ile)⁸¹ insâniye üzere 'ilîyyinde olur. ⁸²Ve kâfir-i şakî, tecellî-i celâlde olur. Rûhları kimi hınzır, ve kimi maymun, ve kimi hayye, ve kimi akrep. Herkes kesb itdiği sıfât sûretinde siccinde habs olur. Tenâsüh ve temâsüh⁸³ devr ü dâime kâil olanların⁸⁴ mezhepleri bâtıldır. Tenâsühün ma'nâsı, rûh-ı insân (nezl)⁸⁵

⁶² SK. (kıyâmetün).

⁶³ SK., AA., HAÜ. (te'âlâ).

⁶⁴ SK. (vech).

⁶⁵ من مات فقد قامت قيامته.

eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali, **el-Fevâidü'l-Mecmû'a fi Ehâdisi'l-Mevzû'a**, Beyrût 1987, s. 241, hn. 837 (189); el-'Aclûnî, İsmâil b. Muhammed, **Keşfü'l-Hafâ ve Müzilü'l-İlbâs**, Beyrût 1985, II, 384, hn. 2669; ed-Deylemî, Ebû Şücû' Şiraveyh b. Şehredâr b. Şiraveyh, **el-Firdevs bi Me'sûri'l-Hitâb**, Beyrût 1986, I, 285, hn. 1118. AA., HAÜ. (İzâ mâte'l-'abdü kâmet kıyâtühü).

⁶⁶ AA., HAÜ. (kıyâmet).

⁶⁷ AA., HAÜ. (diğeri).

⁶⁸ AA., HAÜ. (her şey ölür).

⁶⁹ el-Enbiyâ 21/34. كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ

⁷⁰ AA. (... vârid olduğımı her...); HAÜ. (... vârid oldu ki her ...).

⁷¹ AA., HAÜ. ('Haberde' ifâdesi, hadîsden sonra gelmektedir).

⁷² موتوا قبل أن تموتوا.

'Aliyyü'l-Kârî, **el-Masnû' fi Ma'rifeti'l-Hadisi'l-Mevzû' (el-Mevzû'âtü's-Suğrâ)**, Beyrût 1985, s. 38; el-'Aclûnî, age., II, 384, hn. 2669.

⁷³ AA., HAÜ. ('aliyyelerün).

⁷⁴ SK. (Bu tâife).

⁷⁵ SK. (olmayanların).

⁷⁶ AA., HAÜ. (Köşeli parantez içindeki kısım yok).

⁷⁷ AA., HAÜ. (yok).

⁷⁸ AA., HAÜ. (yok).

⁷⁹ SK. (takî).

⁸⁰ SK. (mukayyed olur).

⁸¹ SK. (suver-i hasene-i).

⁸² SK. (Mevâlîdde tevakkuf ve ahz eylediği sığata göre).

⁸³ SK. (ve tefâsüh olur deyu).

⁸⁴ AA., HAÜ. ('Ve devr ü dâim ile kâil olanlar' ifâdesi, cümle başında).

olundukda, yine beden-i insâna hall olur, dîmekdir. Ve⁸⁶ temâsüh beden-i hayvâna hall olur, ve⁸⁷ tefâsüh nebâta hall olur, ve⁸⁸ terâsüh ma'dene hall olur, dîmekdir. Lâkin⁸⁹ 90nebâtda, ma'dende⁹¹ ile'l-ebed kalur ve devr itmez, hayvân ve insâna hall olur ise devr ider, deyu bu kavli kâil olanlar,⁹² devriye mezhebleridir.⁹³ Anlar, Yahûdî ve Mason ve Protestan ve ğayrileridir. Ve bu mezâhibçe, tebdîl-i merâtib ve te'ayyünât lâzım gelür. Zîrâ Zeyd, 'Amr⁹⁴ olmaz, ve Bekr, Beşîr olmaz. İnsân hayvân olmaz ve hayvân nebât olmaz.⁹⁵ Zîrâ, hâsılı tahsîl⁹⁶ lâzım gelür.

[5] (إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ)

⁹⁷Yâ Allâh! Senin ile Sana 'ibadet iderüz. 'İbâdetimiz, taleb-i cinân ve havf-i nîrân için degildür.⁹⁸ Ve varlığımız ile degildür.

[6] (أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ)

⁹⁹Kâmillerin sırâtı, müstekîmdir¹⁰⁰ ki, tevhîddir: “*Kul bâzihî sebîlî. Ed'û ila'llâhî 'alâ basîratin ene ve meni'ttebe'anî.*”¹⁰¹ fermân-ı ilâhî ile sâbit oldı ki, mürşid, da'vetiyle olur. Ve mürşid, şerî'at ve tarîkat ve hakîkat¹⁰² haberdârı olmak lâzım gelür.¹⁰³

[7] (صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ)

Ol sırât-ı müstekîm, enbiyâ ve kâmilin sırâtıdır¹⁰⁴ ki, tevhîd-i sırf, Allâhü lâ sivâhü.

(غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ)

Anlar Yahûdîlerdir ki, 'âlemi, mevcûd ve mahsüs,¹⁰⁵ ve Hak (70/a) Te'âlâ Hazretlerini ma'kûl tutarlar.

⁸⁵ SK. AA., HAÜ. (nez').

⁸⁶ AA., HAÜ. ('Ve' yok).

⁸⁷ AA., HAÜ. ('ve' yok).

⁸⁸ AA., HAÜ. ('ve' yok).

⁸⁹ SK. ('lâkin' yok).

⁹⁰ SK. (mü'min).

⁹¹ AA., HAÜ. (Lâkin nebâta ve ma'dene hall olur ise, ...).

⁹² AA., HAÜ. (... bu kavli diyen tâife, devriye ...).

⁹³ AA., HAÜ. (ki).

⁹⁴ AA., HAÜ. ('Umer).

⁹⁵ AA. ('olmaz' yok).

⁹⁶ AA., HAÜ. ('Hâsılı tahsîl' yerine 'taattul').

⁹⁷ AA., HAÜ. (ya'nî).

⁹⁸ AA., HAÜ. ('degildir' yok).

⁹⁹ AA., HAÜ. (sırât-ı müstakîm).

¹⁰⁰ AA., HAÜ. (müstakîmidir).

¹⁰¹ Yûsuf 12/108. قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي

¹⁰² SK. (hakîkatun).

¹⁰³ AA., HAÜ. (lâzımdır).

¹⁰⁴ SK., AA., HAÜ. (sırâtlardır).

¹⁰⁵ AA., HAÜ. ('ve mahsüs' yok).

(وَلَا الضَّالِّينَ)

Anlar Nasârâ¹⁰⁶ ki, halka hak dirlerdî,¹⁰⁷ Hazret-i 'Îsâ ve ğayrileri hakkında dedikleri gibi. Va'llâhü a'lem.¹⁰⁸ Temmet¹⁰⁹ temâm.

KEVSER SÛRESİ TEFSİRİ¹¹⁰

(بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)

[1] (إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ)

أي التوحيد الذاتي. ويجوز أن يراد منه المحبة الذاتية أو المعرفة الذاتية.

[2] (فَصَلِّ) أي زين جوارحك الظاهرة بأنوار الصلوة المكتوبة.

(لِرَبِّكَ) أي لقرب ربك أو لرضاء ربك.

(وَأَنْحَرْ) أي نفسك بالتجرد¹¹¹ عن أفعالك وصفاتك وذاتك.

[3] (إِنَّ شَانِكَ هُوَ الْأَبْتَرُ) أي منقطع عن شهود الحق ووصوله. تمت. تمام.

TERCÛME:

[1] (**Biz sana kevseri verdik**) yani, -Allah'ın- zatı tevhidini. Ayrıca bundan zatı sevgisi ya da zatı bilgisi de kastedilmiş olabilir.

[2] (**Namaz kıl**) yani, farz olan namazın nurlarıyla zâhiri organlarını süsle. (**Rabbin için**) yani, Rabbine yaklaşmak için ya da Rabbinin rızasını elde etmek için. (**ve kurban kes**) yani, nefisini –kurban et-, eylemlerinden, niteliklerinden, kendinden uzaklaşarak.

[3] (**Şüphesiz sana kızan, işte odur soyu kesik olan!**) yani, Hakkı görmekten ve Ona ulaşmaktan mahrum olan.

DEĞERLENDİRME

Görüldüğü üzere Fâtiha sûresi Türkçe, Kevser sûresi ise Arapçadır. Her iki tefsir de oldukça veciz ve kısa olup anlaşılır ve kolay bir üslupla yazılmıştır. İlkinin tefsirinde iki ayet-i kerime ve üç hadis-i şerife yer verilirken, diğerinin tefsirinde izah ve istişhad bakımından herhangi bir ibareye rastlanmamaktadır. Fâtiha sûresinin 4. ayetinin açıklamasından, Nûru'l-Arabî'nin zamanındaki masonluk, Protestanlık gibi dini, sosyal akımlardan haberdar olduğu, bilimsel

¹⁰⁶ AA., HAÜ. (nasârâlar).

¹⁰⁷ AA., HAÜ. (diyenlerdir).

¹⁰⁸ AA., HAÜ. (ve sallâhü 'aleyhi ve âlihî ve sahbihî ve sellem, ecme'in). AA. (ve'l-hamdü li'llâhi rabbi'l-'alemîne).

¹⁰⁹ SK. ("Temmet" yok). AA., HAÜ. (bi-'avni'llâhi te'âlâ ve bi-himmeti mürşidi'l-kâmil).

¹¹⁰ Başlık tarafımızdan konulmuştur. HFK. (Seyyid Muhammed Nûru'l-Arabî el-Melâmî Hazretlerinin Sûre-i Kevser Üzerine Olan Şerhi).

¹¹¹ HFK. (بالتجرد).

gelişmeleri izlediği ve evrim teorisine karşı çıktığı anlaşılmaktadır. Bu durum, tasavvuf ehli bir âlim için önemli bir nokta olarak görülmelidir.